

LÉNÁRD ÖDÖN

Koncentrált támadás a „hallgató egyház” ellen

Az 1961-es perhullám

III. rész

Az amnesztia

Mi sem bizonyítja jobban, hogy még emberileg sem volt érdemes semmiféle megalkuvó nyilatkozatot tenni, mint az, hogy az 1963. évi tavaszi amnesztiával mindnyájan egyszerre szabadultunk. Ezt az amnesztiát egyesek (például Jámbor Ottó említett cikkében) az 1964-es vatikáni megegyezés előkészítésének állítják be. A végső szót itt is még a jövődő kutatásnak kell kimondania. Annak idején, a mi értesüléseink szerint, úgy állt a helyzet, hogy a kormány szerette volna vendégül látni az akkori ENSZ-főtitkárt, U-Thant-ot, aki szeptemberben aztán itt is járt. De neki előfeltétele lett volna egy széles körű politikai amnesztia, amit a kormány április 4-ére adott meg. Az egyháziak közül a fenti perekből csak azok nem szabadultak, mint például Tabódy, akik ellen kémkedési vádat is emeltek. Ezek előtt is megcsillantották azonban az egyéni kegyelemért való folyamodás lehetőségét, amiről azonban mindenki tudta, hogy ennek az előszó-báját becsületesnek alig mondható alkuk jelentik. Ezért nem élt ezzel a lehetőséggel Tabódy sem, aki számára így az ezért kapott fegyelmi jelentette az amnesztiát!

Márianosztra

Az 1961 és 1963 közötti jó két évnyi börtönidő egész jellege logikusan csatlakozott a vizsgálati, tárgyalási és ítéleti időszakéhoz, és az ott megnyilvánult vallás-üldözéshez. A börtönidő csak jogi kereteiben vált el a nyomozati foktól, stílusában alig.

A június-júliusban elítélteket egyformán a márianosztrai börtönbe szállították. A börtön úgy fogadott bennünket, mint kiemelt súlyú és jelentőségű államfel-forgatókat. Kiüresítették számunkra a leginkább szemmel tartható földszintet. A zárkáink itt egy kisméretű, zárt, belső udvarra néztek, amit lecupaszítottak, hogy a zárkákra jó rálátásuk legyen. Ugyanis addig 14 darab fenyőfa állt ezen az udvaron, amiket most ezzel a megokolással mind egyszerre kivágtak. Pedig azt mindenki tudja, hogy egy ilyen szűk, zárt térben növekvő fenyők koronája bizony csak emeletnyi magasban volt, a földszinti ablakkal szemben csak a pusza, keskeny törzsek álltak. De a megszállottaknak ez is sok volt.

Az ebben a perhullámban elítéltek jó ideig egészen külön sétáltak, nehogy alkalmuk nyíljon a többi, becsületes rab megfertőzésére. A séta, mint fentebb is

elhangzott, egyesével, egymástól öt méter távolságban, hátratett karral, beszéd nélkül történt. A börtönkoszt ízletesebb volt, mint a Fő utcában vagy a Gyűjtőben, de rendkívül kevés. Ebben az időszakban még mindenkinek ítélete meghatározott hányadát zárkán, munka nélküli üres semmittevésben kellett eltöltenie, hogy „bűnei felett bánkódhassék”. Az étel mennyisége már csak ezen a címen is minimális volt, csak a legügyesebbek tudtak néha sétára menet a lépcsőházban „lopni” maguknak egy darab kenyeret az ott álló kosarakból. A zárkákban ketten-hárman voltunk, és általában egymás közt. Most éppen az az ideológia volt érvényes: együtt tartani őket, nehogy megfertőzzék a többit! Ennek csak egy alternatívája volt: szétszórni őket a többiek közt, nehogy újra összeesküdjének egymással. Évtizedeken keresztül váltotta egymást ez a két módszer, amikor is az éppen érvényesülővel szemben úgy léptették fel a másikat, mint valami soha nem volt új találmányt, ami most minden gondjukat megoldja. Aztán elkezdtek gyülekezni a felhők az újonnan életbe léptetett rendszer felett, és a korábban már félretett ellenpólus lett újra az igazi megoldás ígérete. A váltást mindig egy nagyméretű átrendezés jelentette.

A bánásmód velünk szemben nyers és ellenséges volt, de a nyomozati fokkal szemben most már nem volt konkrét, közeli célja, s így az egyedi fellángolás után a smasszer-lustaság következtében el is laposodott. Persze voltak azért emlékezetes esetek is, mint az 1961. év utolsó napjaiban tartott éjszakai nagy „hipis”: motozás. Éjjélkor törtek ránk, minden zárkából anyaszült meztelenül kellett a folyosóra kiállni, aholis lehajolva és a fenékpofákat széthúzva mindenkinek a végbélnyílásába is benéztek, hogy nem rejteget-e ott valami, a rendszer megdöntésére alkalmas eszközt? Közben a zárkában még a szalmazsákokat is kiürítették, majd az embereket visszaterelték, a villanyt eloltották, ránk bízva, hogy a teljes sötétben a zárt helyiség egész légtérében kavargó szalmazporban csináljunk rendet. Az ilyen begőzölt fejűek ötleteit az elítéltek kisebbik része nyugodt vállvonogatással vette tudomásul, mint ami a maga síkján teljesen illik pereink eddigi anyagához és levegőjéhez. Az idegileg már megkopottak azonban kikezdettségük mértékében lettek dühösek, vagy váltak depressziósokká. Ez azonban életünk egyéb pontjain is éppúgy fenyegetett bárkit a maga sérülékenysége arányában és formájában. Emlékszem például egy paptestvéremre, aki a csíkos rabruhával kapcsolatban mondta egyszer előttem villogó szemekkel: Legszívesebben letépném magamról! Itt bohócot csinálnak belőlünk! Az ember az ilyesmire nézhet értetlenül, hogy ugyan mire ez a nagy felháborodás, hát hol van maga a rabruha azon tények súlya mellett, melyek megelőzték annak felöltését: az egész letartóztatás, az egész per, a testi, szellemi, társadalmi rombolás egésze, és ami már úgyis mindnyájunk mögött van? De csak akkor tudja az ember mindezzel szemben is megőrizni a békét, a szeretetet, a megértést, ha csöndben viszontkérdi önmagától is: hát a te szemhéjjad mi a csudának vette fel azt a rángógörcsöt? Mert erkölcsi gyöngeségek felett még csak úrrá lehetünk, és azokért felelősek is vagyunk, az emberi végesség azonban mindünk sajátja, s előbb-utóbb mindünkön megnyilatkozik a magáé. Ehhez a börtön mindenképpen ad elég időt.

Amikor aztán munkára kerültünk, a papokat általában a magyarperzsaszőnyeg műhelybe vitték. A fizikailag erőteljesebb fiatalok kerültek például a kötélfonóba, aminek poros levegőjét igen egészségtelennek mondták. A magyarperzsában általában nagy mennyiségű és viszonylag egyszerű tömegmunkát, a csomózást végeztük. Az is jellemző, hogy ennek ősi normája a régi rabok szerint

napi 2500 csomó volt, amit már azelőtt, hogy mi odajöttünk, az addigi politikaiakra való tekintettel egyik napról a másikra emeltek 5000-re. És ugyanígy lett röviddel a mi bekapcsolódásunk után napi 10000. Senki se tudta megcsinálni, de azzal sem törődtek. A cél az volt, hogy vad lázban dolgozzunk, ne maradjon erőnk holmi további összeesküvésre, és mindenkiel szemben mindig meglegyen az a támadási felület, hogy hiszen maga még a normát sem csinálja meg!

Velünk a Krisztus!

Arra azért mégis jutott az erőnkől, hogy a szentségi Krisztus jelenlétét megszervezzük magunknak is, és a velünk belső kapcsolatban álló hívők számára is. Ennek két megoldási módja alakult ki. Ugyanis a misézésnek a kulcskérdése a bor volt, amire Nosztrán már lehetetlen volt szert tenni. Így aztán az egyik megoldási módnak az akkoriban évente mindössze kétszer beküldhető élelmiszer-csomag kínálkozott. A hozzátartozók a dolgról tudva és azzal együtt is működve olyan mazsolás süteményeket küldtek, amikből a mazsolát ki lehetett szedni, beáztatni, majd kisajtolni, s az így kapott levet borrá erjeszteni. Mindennek sok fogását, előfeltételét kellett kidolgozni. Az egyik műhelyben például egy finom kis kézi sajtoló is készült erre a célra. Az ostya egyszerűbb volt, ez keksz formájában jöhetett be a csomagokban. Mindez persze sokkal egyszerűbb elmondva, mint a valóságban. A papok körül például mindig is besúgók ármádiája nyüzsgött, és elég volt egy jószándékú, de naiv keresztény — s ebből a fajtából is akadt mindig több is — akinek a szíve megesett ezek valamelyikén, s a parancsnokság máris szagot kapott a dolgainkról. Így érkezett az az idő, amikor először csak minden mazsolát kiszedtek a csomagjainkból, majd később a kekszet is. Maradt a másikfajta megoldás, mikor egy kinti baráti pap a maga miséjében eleve konszekrálta a megfelelő anyagot, és az már mint kész Oltáriszentség jött be. Ezzel misézni már nem lehetett, de nem is kellett, viszont áldozni és adorálni lehetett. Volt, aki ezt az utóbbi esetet valami újabb megnyomorodottságnak fogta fel, hogy már nem is misézhet. A kegyelmi lényeg azonban megvolt, és ez volt a fontosabb is és biztosabb is. Ezt a pap mellé beosztott besúgó is kevésbé tudta kifigyelni, viszont ha valaki „a zárka sarkában elfordulva hókuszpókuszolt”, arra mindjárt rásütötték a tiltott misézést. Az a kép pedig a katakombák világába, vagy az aranylegenda korába illik, mikor a pap még a hajnali ébresztő előtt felszerkenve, ágyában fekvé végzi el a miséjét, úgy, hogy az egy-két csepp bort végig a bal tenyerébe öntve tartja, s így a tenyere lesz a kehely! Magamnak is átforrósodott a szívem, mikor tudomást vettem róla, annál is inkább, mert magam például erre képtelen voltam. Jó alvó lévén, csak a kongatásra ébredtem, és még ha esetleg néhány perccel előtte is, képtelen voltam erre tudatosan berendezkedni, annál is inkább, mert amíg feküdtem, olyan mértékben sosem lettem éber, hogy képes lettem volna a szentmise értelmes végigmondására. Nekem is csomagban jött be a kész Oltáriszentség. Önmagában azonban ez sem volt életbiztosítás, mert idővel erről is tudomást szereztek. Ebből a legcsúnyább lebukás úgy állt elő, hogy egyikünk az átlagosnál is jobban őrzött feyelmi zárkán kapott kész Oltáriszentséget, amit azonban nem vett egészen magához, hanem az épp közelgő ünnepekre eltett belőle egy darabkát. A napi kenyéradagjából kicsípette valamennyit, az így keletkezett üregbe betette a kekszmorzsat, és visszanyomta rá a kicsípített kenyérdarabot. Csak nyilván

kilesték ezt a „círklin”, az ellenőrző nyíláson, rátörtek, megtalálták és elvitték. Ez az egész ügy különben börtönéletünk egyik legnyilvánvalóbban sátáni foltja. Mi értelme van annak, hogy valakitől elvegyenek egy pár grammnyi morzsát? Mit lenne képes azzal csinálni a világnak akár legfurfangosabb összeesküvője is? Azután, ha valami használható tiltott tárgyat vettek el, mint például egy bicskát, azt leadták a parancsnokságon, a kiállított vegyelmi lap mellékleteként. Ha elvettek valamelyik göthös rab által zsebkendőnek használt számféletti rongyot, azt kidobták a folyosóra, és a „hipis” végén kisöpörték a szemébe. De ezzel a morzsával az illetékes „nevelőtiszt” nem restellt elgyalogolni a börtönben hízlalt disznók óljához, azok vályújába dobni, s utána visszamenni az illető rabhoz, hogy elmesélje neki ezt a magasröptű és emberséges hőstettet. Ilyesmit értettek ezek „nevelésen”!

Sátoraljaújhely

Márianosztrai fogságom körülbelül egy évig tartott. Akkor a börtönök közt országos újrendezés történt, mint annyiszor ezekben az évtizedekben. Sátoraljaújhelyt megtették politikai visszaeső börtönnek, és az így minősített politikaiakat itt gyűjtötték össze. Mivel az én minősítem is így szólt, ide szállítottak át, ahová azonban a papok, vagy keresztények zöme már nem került. Eddig Újhegyen politikaiak nem voltak, s azért az első pillanatban némi tapasztalatlansággal nyúlt hozzánk az őrség.

Az átszállítás után még egy átmeneti nagy zárkában voltunk együtt, mikor a szétosztás előtt bejött a zárkába az a nevelőtiszt, aki a börtönön belüli iskolát vezette. A rabok között ugyanis az analfabéták mindenképpen tartoztak délutánonként, a munka utáni időben az általános iskola alsó négy osztályát elvégezni, amiről az egyik városi iskola révén érvényes bizonyítványt is kaptak. A negyven évet még be nem töltötteknek mind a nyolc osztályt el kellett végezniük. A tanítást az arra kijelölt rabok végezték. Az egyikük akkor például valami ügyvéd volt, akiről a börtönben azt mesélték, hogy ha valaki az iskolában tényleg boldogulni akar, akkor tanácsos tőle különórát venni, amit persze a megfelelő börtönárfolyam szerint meg is kellett fizetnie. Úgy tűnik, hogy ez a dolog a nevelőtiszt előtt sem volt ismeretlen, csak minek nyúlt volna bele egy darázs-fészekbe? Egyszerűbb megoldásnak tűnt az illető csöndes leváltása, azon a címen, hogy nem szakember. Így, amikor a mi csoportunkhoz bejött, azt kérdezte, hogy van-e köztünk pedagógus, vagy olyan, akinek akár szakképzettség nélkül, de van valami pedagógiai gyakorlata, mint akár a papoknak, ha csak hittant is tanítottak? Egy másik paptársammal ketten jelentkeztünk, s akkor a közelebbi adatfelvételnél kitűnt, hogy nekem gimnáziumi tanári végzettségem is van. Erre letámadott, hogy ez miért nem szerepel az adataim között, miért csak az, hogy pap vagyok. Nyilván azért, feleltem, mert papként tartóztattak le, tanári képességeimről szó sem volt. Egyébként is mit tudnak itt kezdeni az én latin-történelem szakommal, mikor latint úgysem tanítanak, és azt sem gondolom, hogy az én keresztény történelemszemléletemet szeretnék hasznosítani. Mire azt a választ kaptam, hogy erről még beszélünk, hogy én mit is értek ezen, mert a történelemben csak események vannak, de olyasmi, hogy keresztény történelemszemlélet nem létezik. Mindenesetre mi ketten átvesszük az iskolai tanítást, az ügyvédet máshová fogják beosztani, másnap már el kellett kezdenünk a

szertár rendbetételét, és úgy volt, hogy a következő héten elkezdjük magát a tanítást. A szertár takarítása azonban csak két napig tartott, mert a harmadik nap reggelén a nevelőtiszt mindkettőnket behívatott a maga kis irodájába. Az íróasztala előtt egymás mellé ültetett bennünket, s megkérdezte tőlem, hogy mi is az a keresztény történelemszemlélet? Ennek a tisztnek valamiféle népnevelői végzettsége volt, s azért nem gondoltam, hogy Szent Ágoston, vagy Huizinga szellemi magasságában kell számára a feleletet megadnom, de nem is került sor bármilyen elvi problémára. Az első szavaim után már közbevágott legközönségesebb propaganda-nehézségeivel: hát Galilei, mert a búcsúcédulák, mert az egyház megáldotta a fegyvereket, stb. A felvetett témákra magam mindig lehetőleg tömören, teljesen nyugodt tárgyilagossággal csak azt mondtam, és erre tudatosan vigyáztam is, amit mi ezekre tényszerűen állíthatunk, nem használva ki semmi vitatkozási, visszavágási lehetőséget sem. Ez így tartott ebédidőig, akkor visszaküldött mindkettőnket a zárkába, ebédelni. Rövidesen utána azonban a dolog folytatódott, azzal a különbséggel, hogy ő nyilván másoknak is elmondta, hogy mi folyik nála, s ezek is bejöttek a szobájába, és bekapcsolódtak a dologba. Volt, amikor négyen-öten egymás szavába vágva, keresztbe tettek fel a fentiek stílusában kérdéseket. Magam továbbra is úgy viselkedtem, mint délelőtt. A délután közepére kiderült, hogy a dolog nem mozdul el a helyéről: nem tudtak sarokba szorítani, és nem kaptak semmiféle elnézésekért, hajlongást, vagy nyalizást sem. A nevelő még megkérdezte az addig némán mellettem ülő paptestvéremet, hogy ő mit szól mindehhez, de attól csak azt a választ kapta, hogy mindenben egyetért velem. Ekkor visszaküldtek a zárkánkba, és másnap levonultunk a börtön átfogó üzemébe, a varrodába, ahol lestrapált villanyvarrógépeken ágyneműgyártás folyt. A zugügyvéd maradt, a mi tanításunkról többé nem esett szó.

Viszont egy alkalommal a zárkám szerinti illetékes nevelő hivatott. Az már az enyhülés jele volt, hogy az irodája előtt várakozás alatt nem kellett arccal a fal felé fordulnunk, mint addig. Benn újabb meglepetés várt: leültettek. És emberi hangon kérte az illető a közreműködésemet többszemélyes nagy zárkám belső békéjének a megőrzéséhez. Nyugodt, kiegyensúlyozott egyéniségem — úgymond — ezt lehetővé teszi, az ilyesmi a börtönökben mindig komoly feladat, — és vallásos meggyőződésemmre azért mégsem hivatkozhatott! Különben ezekben az években ugyanez a feladat várt a kalocsai női börtönökben az utcányok közé zárt apácákra, csak hogy női vonatkozásban ez a feladat még sokkal keservesebb lehet. És mivel idők folyamán, egyesek szabadulásával a számuk meg is fogyatkozott, megtörtént, hogy a már csak egyetlen mozgatható nővért mindig sietve dobták be abba a zárkába, ahol éppen kitört a balhé. Az se volt jó, hogy vagyunk, és ilyenek vagyunk, de az is baj volt, ha ilyenekként hiányoztunk. De például tanúja vagyok ma, harminc év után is annak az egyszerű borsodi parasztasszonynak, akit ebben a kalocsai börtöncellában édesgetett magához és a Jóistenhez az egyik nővér, és aki ma is, egész családjával együtt áradó szeretettel őrzi azoknak az időknék, és ennek a zárkatársának emlékét és lelkét.

De az is emlékezetes számomra, hogy még a tanításra való készülődés gyér óráiban, és ezen a címen, módomban állt a rabkönyvtárban is körülnézni. A könyvtárosi munka a börtönben mindig is bizalmi, tehát besúgói beosztásnak számított, mert természete szerint szabad mozgással járt. Bár tudtam ezt, ezzel szemben állt az a másik tény, hogy ezúttal a könyvtárossal, ha csak felületesen is, de ismertük egymást, mert nagydiák korában átmenetileg tanítványom volt

a szegedi piarista gimnáziumban. Sok dicsőséget nem hozott ránk, hisz nem politikaiként volt a börtönben — úgy nehezen lehetett volna könyvtáros —, hanem valami csalás, szélhámosság miatt. A könyvtárban egy egész oszlopot tettek ki a materialista, Lenin, Sztálin stb. könyvek. Beszélgetésünk közben, épp közös múltunkra hivatkozva említettem meg, hogy ezt a munkát ezek miatt a könyvek miatt én el sem tudnám látni (amiben benne lapult az a ki nem mondott kérdés, hogy ő hogyan tudja tenni?), bár — folytattam — senkinek sem kell épp ezeknek a könyveknek a forgalmazására súlyt fektetnie. A későbbi nekem tett nevelői megjegyzések tanúskodtak róla, hogy a volt tanítvány mindezt szépen tovább adta az illetékesek felé.

Az újhelyi idő egészen rövid volt, hisz 1963. március utolsó napjaiban az amnesztiával én is szabadultam. Ez az első pillanatban teljesen valószínűtlen volt, mert az amnesztia kizárta a visszaesőket, és nemcsak magának az újhelyi börtönnek, de nekem személyesen is ez volt akkor a minősítesem. Az már más lapra tartozik, hogy ez az egész csak az illetékesek erőltetett hamisítása volt. Ugyanis az 1953. évi Nagy Imre-féle amnesztia, amivel előzőleg szabadultam, kétéves próbaidőt szabott meg az amnesztia véglegességének előfeltételéül. Ha két éven belül újabb ügy merült fel, akkor visszaadták az amnesztia által elengedett időt, ami nálam körülbelül 10 hónap volt. És hát 1953 és 1961 közt jó hét év telt el! Ámde az 1961-es vizsgálatnál megkérdezték tőlem, hogy hogyan éltem az 1953-as szabadulás után? Hát hogyan éltem volna? Úgy, mint addig — feleltem. Tehát azonnal tovább folytatta az államellenes összeesküvést — mondták ők —, és ez nemcsak a 10 hónap visszaadására volt elég, hanem főként arra, hogy visszaesőnek minősítsenek. Persze, amikor U-Thant-ra való tekintettel minél nagyobb amnesztiát kellett produkálni, akkor mindjárt tudták, hogy nem kell komolyan venniük azt a jogi produktumot, amit csak maguk kreáltak, és így az első csoporttal szabadultam én is.

A társadalom visszavár!

Ez is olyan börtönbeli, tartalom nélküli szólam volt, amivel a rabok jövőendő életének meglehetősen kilátástalanságát akarták elködösíteni. Ez a jövőendő azonban akkor a mi vonatkozásainkban sem volt rózsaszínű!

A kenyérkereső munkámat például törés nélkül folytathattam, mert a Fővárosi Vízművek az elmúlt jó két év alatt az egész bírósági ügyet nem vette tudomásul, állományban tartott, fizette utánam a társadalombiztosítási illetéket. Viszont csakhamar jelentkezett a rendőrség, áttételve engem egy lehetetlen munkahelyre, mert szerintük, mint vízóraleolvasó „háználháza jár, és izgathat”! A háználháza járás az akkori körülmények közt igaz is volt, mindössze az ember átlagosan jó négy év után került vissza ugyanabba a házba. Az csak a rendőrség egész felfogására jellemző, hogy azt hitte, tartania kell attól, hogy egy vadidegenként egyszer a házba lépő vízóraleolvasó már képes lehet politikailag izgatni a számára is idegen lakókat! Nem is egyedül estem ebbe a kategóriába, és volt olyan is, aki a munkaügyi bíróságnál megfellebezte a rá vonatkozó döntést, mint alaptalant, a pert meg is nyerte, és a helyén maradt. Magam azt mondtam, hogy azt a hallatlanul nagy összeget, amit ebben a beosztásban kerestem — havi 1000 forintot — azért még Pesten másutt is meg tudom keresni, anélkül hogy hosszan hivatalos helyekre kellene szaladgálnom, felmondtam, és így kerültem összes

állásaim közül a „legelőkelőbbbe”: a Közgazdasági Egyetem konyháján lettem adminisztrátor. És ehhez fűződik még egy jellemző esemény: munkahelyemről valamiért kimenne az utcára összefutottam azzal a rendőrtiszttel, aki az 1961-es perben főhadnagyi rangban a nyomozótisztem volt. A selyeminges. Belső arc nélküli, egyszerű, puha kis nyárspolgár. Ezt kérdezte:

— Maga még haragszik ránk?

Mint egy kamaszgyerek az iskolaudvaron, aki elgáncsolta az egyik osztálytársát, és most kedélyeskedne róla. A méltatlankodás és a szánalom váltották bennem egymást. Ilyen erkölcsi szinten lévő alakok tesznek tönkre évtizedeken keresztül egy egész társadalmat! Igaz, hogy én is, és a legtöbben is, túléljük ezt a manipulált vihart. De hogyan számoltak ezek az alakok azokkal, akik mégiscsak belepustultak, mert voltak ilyenek, akik megrokkantak testileg és felőrldtek belülről, mert ilyenek is voltak. Az ő számításuk a maga egészében csődöt mondott, de nem a mi áldozataink nélkül. Pedig ha az aljasságuknak csak egyetlen áldozata is lett volna, annak is volt édesanyja, felesége, gyereke, s azok számára akkor is elsötétült az ég! Ó, ti fafejű, lélektelen, embertelen idegenlégiósok!

Dehát csodálkozhatunk-e rajtuk, mikor a maga módján a mi társadalmunk is... Hányszor történt meg, hogy valamelyik letartóztatott családtagja elől az egyik távolabbi rokon, véletlenül szembejőve vele az utcán ijedten ment át a túlsó oldalra! De a vádlottak közt is akadt olyan bejedd, aki a bíróság előtt el-elfulladva a maga kezdeményezéséből tett ígéretet arra, hogy a jövőben „bűntársaival” megszakít minden kapcsolatot, és átmegy előlük az utca túlsó oldalára, ha az egyikben valamelyikőjüket jönni látja! De azért ő is csak ugyanazzal az amnesztiával szabadult, mint „bűntársai”! És ha valaki ma nézi végig elgondolkozva ezeket a nevetségesen tragikus jeleneteket, és keresné a gyökereket, a magyarázatot arra, hogy nemcsak becsületes, de korábban áldozatos magatartásról is tanúskodó és alapjában hűséges lelkek hogyan süllyedhettek ilyen méltatlan pózokba?

Elsősorban nagyon komolyan kell venni mindazt a pszichés nyomort, ami a börtönidő különböző szakaszaiban ülte meg a lelkeket. Szabadulásom után látogattam meg egy könnyebb elmeegógyintézeti osztályon az egyik paptestvéremet. A negyvenes években ragyogó egyetemi lelkész volt. Most csorgó nyállal, könnyező szemekkel, mindenünnen kimarva kérte, hogy szerezzek neki valamilyen állást — mikor már semmilyen állás betöltésére nem volt alkalmas. Azután újabb letartóztatásom eltűntette a szemem elől. Volt, akinek a fülében egyszer s mindenkorra tovább doboltak a vizsgálati idők durvaságai: maga „szar”, „gyalázatos”, „szemét”, „csirkefogó”, „személtáda”, stb. — Honnan ismeri X.Y.-t, hangzik a kérdés az egyik pap felé egy lánnyal kapcsolatban. — Gyónógyerekem volt. — Mondja egyszerűen, hogy a kurvám! — A papokat, szerzetesnöket rendszerint szexuális téren próbálták megalázni. Az egyik pap letartóztatásakor, mielőtt becsukódnék a lakásajtó mögöttük, kérdezi az egyik családtag az eljáró tisztet: Miért viszik el, hisz nem csinált semmit, csak a hivatásának élt! — Kínáltunk neki pénzt, állást, nem kellett neki, hát azért! — volt a válasz. De egy ízben, egy véletlenül lazább sétán hosszabban tudtam beszélgetni egy újonnan elítélt pappal. Ő is kereten kívül volt, de ügyes kezű ember lévén, úgy látszik, jól feltalálta magát. Akkor már kocsija volt, öröklakása, közénk is valami gazdasági, nem világnézeti dolog miatt került. Felháborodva beszélt a különböző papi megalkuvókról, akiket persze az állam mind vezető egyházi

beosztásba rak. Pedig nekünk kellene püspököknek lennünk, mondta, kettőnkre utalva. Első pillanatban csak a sértettség fájdalomra gondoltam nála, és megsajnáltam, de aztán így folytatta: — Tudod, van nekem is egy püspöki pileólusom (egyszerű, piros színű fejfedő), és mindig fel is teszem, ha egyedül ülök a kocsimban! — És ez talán kisebb sérülés, mint azé a másiké, akit halálos ágyán látogattam meg. Becsületes, tanítórendi szerzetes volt. Ezzel a kérdéssel fordult hozzám: — Igaz, hogy ha a prímás hajlandó lett volna tárgyalni Rákosival az iskolákról, akkor nem 8-at, hanem 24-et hagytak volna meg? Az egyháznak akkor körülbelül 2500 általános és 250 középiskolája volt. Az elvi magatartással szemben ezeknél a számoknál számít még a 8 vagy a 24? Ha egy sötét utcasarokon huligánok elveszik a télikabátomat, és emléknek levágnak róla és visszadobnak egy gombot, van értelme egy olyan vádznak, hogy ha kedves lettem volna velük, 3 gombot adtak volna vissza? És mindezt egy halálos ágyon, amikor már igazán másra gondolhatna a lélek — és gondolna is, ha az egész társadalom nem lenne már oly nagy mértékben megkeverve!

A vizsgálatistek olyan cselekvési szabadsággal hengegtek, ami már államilag támogatott bűnözést jelentett, hogy nekik még a bőrünkkel sem kell elszámolniuk, vagy hogy akár a pápát is elrabolják és idehozzák. Ugyanakkor kiemelkedő egyházi beosztásokkal kecsegtették azokat, akik ezentúl „lojálisak” lesznek. Akár az ifjúságot is rábázzák egy-egy papra, — csak nősüljön meg! A primitívításukra egyébként jellemző, hogy mindig felismerhető volt az az anyag, amit az utolsó eligazításon kaptak, mert egymástól függetlenül is, egy időben kezdtek használni ugyanazokat a szavakat, fogalmakat, meghatározásokat — vagy vádakát. Nyelveket, latint, vallási dolgokat nem értettek, de próbálták az ellenkező látszatot kelteni, s három nap múlva úgy mondtak vissza egy-egy, a letartóztatottól hallott kifejezést, mint saját tudományukat.

A vizsgálatunk alatt történt Gagarin úrhajózása is. Aznap reggel elibém vágta az erről szóló újságot:

— Na, mit szól hozzá? A Gagarin felment a mennybe, de nem találta ott az Úristent. Mert ha megtalálta volna, már le is tartóztattuk volna! Azt csak hosszú évek után, szabadon, az olvasmányaimból tudtam meg, hogy Gagarint fogadták leszállásakor az illetékesek ezzel a szellemességgel. Nekem persze úgy adták elő, mint saját ötletüket.

Ugyanebben az időben folyik egy fiatal lány erőszakos kihallgatása. Nem akarja aláírni a kimódolt jegyzőkönyvet. A tiszt ráförmed:

— Itt a letartóztatási parancs! A fogdába kísértetem! — És beléptet két rendőrt, akik megállnak az illető háta mögött. A tiszt pedig újra kezdi a kihallgatást.

Néhány évvel korábban hasonló dolgot éltem végig. Egy reggel kijöttek értem. Ez valamikor az ötvenes évek végén történt. Egy címet akartak megtudni tőlem. Én azt a címet adatszerűen nem tudtam, ez így is volt, és emellett mindvégig kitarítottam. Igaz, hogy azt leírhattam volna, hogyan lehet oda jutni, de hát arról szó sem lehetett. Akkor be kell vinniök kihallgatásra. Benn se mentünk többre. Bár akkor már nekik is tilos volt, körül is néztek előbb a folyosón, hogy nem jár-e arra valaki, aztán pofonnal próbálkoztak, de eredménytelenül. Akkor — tudván, hogy én már voltam börtönben, és azért hátha megrendülök tőle — levittek a börtönbe, átöltöztettek rabruhába! — vagyis minden jogi eljárás és felhatalmazás nélkül eljátszották velem a letartóztatási cirkuszt — aztán két órán keresztül ültettek a zárkapriccs végén, a cirklivel szemben, mozdulatlanul, kezemet a térdemre téve — és amikor ennek sem lett eredménye, eleresztettek. És

semmi nem történt ezután. Csak egy szegény, először kihallgatott lélek nem ismeri még úgy ezeket a cirkuszokat, mint egy a hadak útját már megjárt „börtöntöltelék”!

Ebből az értetlenségből eredt az is, hogy saját családtagjaink nemegyszer kértek fel naiv reménykedéssel valami „vonalas” ügyvédet. Ezek jó pénzeket vettek fel, amit nemegyszer a hívek adtak össze. Helyzetünk hitvallói színezetéről fogalmuk sem volt, egyetlen céljuk a kétségbeesett rokonok vigasztalására enyhíteni az ügyet, amennyire csak lehet. Ezért iparkodtak a vádlottakat rávenni a bűnbánatra, s mentőkörülménynek hozták fel védencük korlátoltságát, amit a szegény gyerekkora óta kapott egyházi nevelésének köszönhet, és így kérték a „jogos” büntetés enyhítését.

S közben fékevesztett titkosság uralkodott. A „tejföl-per” többi vádlottjával együtt vittek fel annak idején egy nagy terembe a vádirat elolvasására. Egy nagy asztalt ültünk körbe, egymástól kellő távolságra, mindenkire egy külön ór ügyelt a széke mögött, és amellet a falnál is körbe nyüzsögtek az örök és a kihallgatótisztek. Ez egyszer olvashattuk el a vádiratot, soha kézbe nem kaptuk, jegyzetet se csinálhattunk belőle, a tárgyaláson sem volt nálunk, és ott sem jegyzetelhettünk. Az ügyvédek jegyzetelhettek csak, de ők sem vihették el a tárgyalóteremből. A tárgyalási nap végén beszédtek tőlük, a következő nap elején újra megkapták, és végül az iratokhoz csatolták ezeket a papírokat. De az ítéletet is csak szóban hirdették ki előttünk, semmi írást soha nem kaptunk kézbe. Emiatt a nagy titkosság miatt aztán a társadalom is csak becsülni tudta a perhullám által érintettek adatait, amit a külföldi rádiók természetesen becsültek tovább. Mindez azonban messzemenően járult hozzá társadalmunkban a félelem szinte betegessé való növeléséhez. Még a 70-es években is volt egyházi intézmény, amelyik egyszerűen letagadta börtönviselt papját, vagy olyan, amelyik az Amnesty International érdeklődésére hivatalosan állította, hogy az illető szabadon van, mikor hivatalosan tudta, hogy börtönben él!

És szabadulásom után magam is találkoztam olyan riadt ismerős hívővel, aki úgy méregetett, mint a cirkuszi porondon a szabadon elővezetett vadállatokat, hogy jaj, elég erős-e köztünk a rács? És eszemben járt, amit az egyik papnak mondott egyszer a kihallgatótisztje:

— Nézze, az egyház mindig kiszolgált minden uralkodó rendszert (?), most minket fog kiszolgálni, és ebbe pusztul majd bele. Csak nézze meg, mester, hogy mit csinálunk mi a maga egyházából 20 év alatt?

És ebbe a sebesült társadalomba jöttünk vissza mi is, sebesülten.

(Folytatjuk)